

Sprawozdanie z Seminarium z Filozofii Przyrody za rok akademicki 2003/2004

Podobnie jak w roku poprzednim, prace Seminarium w roku akademickim 2003/04 były skupione wokół filozofii przyrody w Polsce w XX-leciu międzywojennym.

Na rozpoczęcie roku prowadzący seminarium — ks. prof. Michał Heller oraz ks. dr hab. Janusz Mączka przedstawili uczestnikom panoramę krakowskiej filozofii przyrody tego okresu. Można przypuszczać, że silne oddziaływanie przyrodoznawstwa (fizyki i biologii) w środowisku akademickim Krakowa przyczyniło się do intensywnego rozwoju filozofii przyrody, podobnie jak w tym samym czasie we Lwowie oddziaływanie matematyki spowodowało powstanie słynnej logicznej szkoły lwowsko-warszawskiej. Rysem charakterystycznym krakowskiej filozofii przyrody było dążenie do rozwiązywania konkretnych problemów zamiast tworzenia systemów, wykorzystanie narzędzi logicznych w badaniach oraz — wbrew panującej wówczas koncepcji neopozytywizmu — poruszenie niektórych wątków metafizycznych.

Ważnym dokonaniem naukowym ubiegłorocznego Seminarium było prowadzenie poszukiwań archiwalnych i opracowanie dotychczas nieznanych tekstów krakowskich filozofów przyrody. Na szczególną uwagę zasługuje znaleziony przez ks. dr hab. Janusza Mączkę rękopis Władysława Heinricha „Teoria poznania”, pochodzący z r. 1912. Zadania odszyfrowania tekstu podjęła się Magdalena Senderecka. Heinrich uważał teorię poznania za podstawę wszelkiego filozofowania. Twierdził, iż punktem wyjścia jest bezpośrednio dany świat, zaś poszczególne systemy filozoficzne oferują rozmaite ujęcia rzeczywistości. Z tej racji domagał się, by w uprawianiu filozofii odwoływać się nie do konkretnych systemów, które przedstawiają tylko wyróżniony aspekt świata, ale do historii myśli filo-

zoficznej, która zakłada pewną niezmienną strukturę poznawczą, umożliwiającą komunikację idei. Nadto M. Senderecka omówiła metanaukowe poglądy Heinricha, opierające się na założeniu, że nauka to ewolucja pojęć. Zamykając cykl rozważań o Heinrichu, ks. prof. Michał Heller przedstawił filozofię przyrody tego autora. Wspomniany tekst Heinricha wraz z zaprezentowanymi artykułami niebawem ukażą się drukiem.

Wśród odkryć archiwalnych, dokonanych przez ks. dr hab. Janusza Mączkę, warto zaznaczyć także rękopis Metallmanna, przedstawiający zarys filozofii przyrody. Niewątpliwą wartość posiadają także Listy Joachima Metallmanna do Władysława Natansona oraz słowackiego filozofa przyrody Josefa Tvrdeho.

Podczas spotkań seminaryjnych zapoznaliśmy się także z poglądami Tadeusza Garbowskiego, którego (na równi z Heinrichem) należy uważać za prekursora krakowskiej filozofii przyrody. Ks. dr hab. Janusz Mączka przedstawił życiową i twórczą drogę Garbowskiego, a ks. prof. Michał Heller podzielił się swymi spostrzeżeniami z lektury powieści *Ad Astra*, którą Garbowski (pod pseudonimem Juliusz Romski) napisał we współautorstwie z Elizą Orzeszkową.

W kolejności należy wspomnieć o wystąpieniach uczestników seminariów. Maria Piesko i Anna Brożek zaprezentowały interesujący referat „Czas fizyczny i czas filozoficzny”, w którym szczegółowo przeanalizowały poglądy Zygmunta Zawirskiego dotyczące zagadnienia czasu¹. Paweł Polak przedstawił koncepcję przypadku w pismach Mariana Smoluchowskiego. Z kolei Krzysztof Starzec zaprezentował teorię nauki i działalność naukową Smoluchowskiego oraz wygłosił referat, zawierający analizę porównawczą poglądów Smoluchowskiego i Einsteina. Zarówno Einstein jak i Smoluchowski byli zgodni co do tego, że naukowiec nie powinien zamykać się w obrębie jednego systemu, ale odwoływać się

---

¹ Zob. M. Piesko, A. Brożek, „Czas fizyki i czas filozofii w *L'évolution de la notion du temps* Zygmunta Zawirskiego”, *Zagadnienia Filozoficzne w Nauce*, XXXIV (2004), 102–131.

do historii nauki. Nadto obydwaj autorzy podzielali ontologiczne założenie o istnieniu realnego świata. Różnica między nimi ujawnia się w poglądach na pochodzenie praw naukowych: Einstein był zdania, iż prawa konstruujemy z pewnych praw podstawowych za pomocą dedukcji, podczas gdy Smoluchowski uważał, że źródłem praw są zarówno dedukcja, jak i indukcja.

Wystąpienie Roberta Piechowicza było poświęcone filozofii matematyki i fizyki Stanisława Zareby. Piotr Lipski przedstawił dyskusję wokół teorii względności, która toczyła się w polskiej prasie w latach 1920–1921. Głównymi uczestnikami debaty byli J. Zachariewicz, twierdzący, że teoria względności jest bezpodstawna, oraz prof. Huber, który wykazywał mylność zarzutów Zachariewicza. Trzeba dodać, że teoria względności w latach 20. i 30. ubiegłego wieku była przez wielu błędnie interpretowana. Nic dziwnego, że prof. Huber opublikował na łamach „Dziennika Polskiego” cykl wykładów, popularyzujących tę teorię.

Prowadzone na seminarium badania wyszły poza ramy krakowskiej filozofii przyrody. Ks. Peter Mlynarčík wygłosił ciekawy referat, ukazujący filozofię przyrody na Słowacji w latach 1918–1939. Szczególną uwagę Prelegent poświęcił twórczości Josefa Tvrdeho. Natomiast s. Teresa Obolevitch wskazała na koncepcję relacji między nauką a filozofią oraz filozofią a religią w twórczości wileńskiego myśliciela Bogumiła Jasinowskiego, a także przedstawiła interpretację platońskiej filozofii matematyki, dokonaną przez Benedykta Bornsteina — profesora warszawskich i łódzkich uczelni.

Wszystkie wygłoszone referaty wejdą w skład pozycji książkowej, poświęconej krakowskiej (i nie tylko) filozofii przyrody w okresie XX-lecia międzywojennego. Prace redakcyjne już rozpoczęto.

Kilka spotkań seminaryjnych zostało poświęcone prezentacji przygotowywanych prac doktorskich i magisterskich. Paweł Polak przedstawił wybrane kwestie metodologiczne, związane z modelowaniem rozwoju nauki za pomocą układów dynamicznych². Maria Piesko zaprezentowała projekt swej rozprawy pt. „Analiza prac

---

² Zob. P. Polak, *Dynamika nauki*, OBI — Kraków, Biblos — Tarnów, 2004.

filozoficznych Turinga — od obliczalności do sztucznej inteligencji”. Ks. Krzysztof Czapla ukazał życie i twórczość prof. Władysława Natanson. Robert Piechowicz zasygnalizował problem porozumienia językowego i wskazał na możliwość jego rozwiązania za pomocą narzędzi logicznych. Bogusława Czyż omówiła niektóre zagadnienia, dotyczące filozoficznych aspektów cybernetyki.

Warto wspomnieć o wygłoszonych na seminarium referatach z pogranicza filozofii przyrody i filozofii nauki. Małgorzata Szczerbińska zaprezentowała artykuł „Nauka a element irracjonalny”. Adam Szymański dokonał analizy porównawczej konwencjonalizmu francuskiego i fałsyfikacjonizmu K. R. Poppera. Iwona Münter mówiła o wieloznaczności terminu „nauka” w interpretacji Stanisława Kamińskiego. Natomiast Anna Brożek w swym wystąpieniu dowodziła, że terminologia muzyczna wymaga reformy.

Na seminarium gościliśmy dra Marcina Skulimowskiego z Instytutu Fizyki Uniwersytetu Łódzkiego. Przedstawił on problem czasu w mechanice kwantowej, który jako jedyny w tej teorii nie ulega kwantowaniu (tzn. nie istnieje operator czasu).

Tradycyjnie przez uczestników seminarium zostało zorganizowane sympozjum w Pasierbcu, które odbyło się 24–25 kwietnia 2004 r. Wysłuchaliśmy kilka ciekawych referatów, poświęconych m.in. filozofii matematyki i sztucznej inteligencji.

Pozostaje życzyć, by tak bogate spektrum zagadnień, poruszonych na spotkaniach seminaryjnych, zainspirowało do dalszych twórczych poszukiwań. Główny temat seminarium — badanie krakowskiej filozofii przyrody XX-lecia międzywojennego — nadal pozostaje aktualny.

Opracowała s. Teresa Obolevitch